

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/10/nemeth-ervin-oktoberi-lazroszak-szerkesztett-jatek-oktober-23-a-tiszteletere-01-03-11/>

Németh Ervin Októberi lázrózsák (Szerkesztett játék október 23-a tiszteletére)

A színház üres, csak egy lépcsős emelvény áll kissé a baloldalon a háttérben.

Megszólal a zene (1. track – Ghymes: Héjavarázs, 0 – 2:12).

Jobbról egy táncoló pár keringőzik be: megszűnik körülöttük a világ, csak egymás tekintetét keresik.

Az 1. szöveges résznél balról egy „farkashorda” ólalkodik be, lassan „becserkészik” a táncoló párt.

A zenei résznél keringőző párokká bomlik a „horda”.

A 2. szöveges résznél újra hordává változnak: egyre szorosabbra és fenyegetőbbre vonják a kört a táncoló pár körül, „bele-beleharapnak” a párba.

A zenei résznél újra keringőző, bálozó párokká bomlanak.

A bál végén megjelenik az emelvényen a „falkavezér”.

A 3. szöveges rész alatt a falkavezér köré sündörögnek, hízelgő pózokban figyelnek rá.

Az 1. héjasivítésnél a falkavezér a táncoló párra mutat. Kitarított kép.

A 2. héjasivítésnél a falka a megdermedt pár felé fordul fenyegetően.

A 3. héjasivítésre megtartott kép.

Zenei váltás: Beethoven: V. szimfónia, 3. tétel (0–1:56)

Néhány ember szalad be, egymásról nem véve tudomást reménykedve néznek egyetlen irányba: mintha a börtönajtó kinyílására várnának.

Megtelik a tér. Egymás után érkeznek a kapu felől a „szabadulók”: barát, ismerős, haver, férj (akit a feleség egy másik férfi karján érkezőre vár, ám amikor a férj megjelenik a kapuban, a másik férfi átadja a helyét). Örömteli találkozások, boldog egymásra ismerések.

Németh Ervin: Októberi lázrózsák (Szerkesztett játék október 23-a tiszteletére)

Az utolsó találkozás – kiemelt ponton, az emelvényen – Anya és Dani összeölelkezése.

Az utolsó zenei taktusra kitartott kép.

MESÉLŐ: *(Iódenkabátban besétál)* A Belvárosban, az Október 6. utca egyik öreg bérházában laktunk. A korábbi napok örvényei összemosódtak bennem. A remény és kétségbeesés órái. *(Fölszalad az emelvényre)* Ott voltam 23-án délután a rádiónál. *(Lesétál)* Emlékszem a Bródy Sándor utca hosszán felsorakozott és a tömeggel barátkozó derék kiskatonák riadt tekintetére, amikor a főépület előtt felszállt a füst, és csattanások zaja hallatszott.

Néhány erőteljes dobütés

1. LÁNY: A folyamatos kiáltozás, az összemosódó és egymásra torlódó jelszavak elfüggönyözték az eseményeket.

2. LÁNY: Nem tudtuk pontosan, mi történik – valahol a Múzeum-kert vasrácsa mentén álltunk –, csak sejtettük, hogy lőnek.

Erőteljes dobütések, mintha lövések zaja hallatszana.

A csoport széteszlik: bizonytalan mozgások, nekiindulások, kérdő tekintetek.

Zavarodottság.

Az utolsó dobütésre a kép kimerevítődik

MESÉL: Tizennégy éves voltam azon a szomorú emlékű napon, október 25-én. Nem emlékszem pontosan az eseményekre; csak azok sodrára, a hit és a belenyugvás sűrű váltakozására. Amire viszont pontosan vissza tudok emlékezni, az a menetoszlop, mely ott kanyargott az utcánkban, a Parlament felé.

Kialakul a menetoszlop képe, indulót énekelnek (Föl-föl vitézek...), birtokba veszik az emelvényt. Állókép, ragyogó arcú emberekkel. A képet hirtelen a tömeg között előre furakodó kisfiú, Dani mozgása bontja meg: kibújik az emberek lábai közül, fél térdre ereszkedik, s mintha a fényképezőgép

Németh Ervin: Októberi lázrózsák (Szerkesztett játék október 23-a tiszteletére)

lencséjébe mosolyogna, pózol. Ktartott kép, amely csak a következő szereplők megszólalásakor mozdul be egy-egy pillanatra, akkor is csak a megszólaló szereplő közvetlen környezetében.

2. FIÚ: A kopott falak közt, a járdaszélen ácsorgó triciklik és rozoga kézikocsik mellett kanyargott a tömeg.

3. FIÚ: Elöl két fiatalember haladt, egy trikolorot feszítve ki keresztben az úttesten.

1. LÁNY: Mindkét fiú be volt kötözve.

2. LÁNY: Egyiküknek a feje, másikuknak a válla.

3. LÁNY: Fehér kötésük átvérzett, s ettől némiképp komor és baljós is lehetett volna a menetoszlop hangulata, de erről szó sem volt.

4. LÁNY: Áradtak a kopott kabátok, kajla micisapkák, és derű vibrált a levegőben.

A menet az indulót énekelve tovább menetel. A Mesélőt kivéve mindnyájan csatlakoznak a menetoszlophoz. Integetnek. Az emelvényen három lány áll csak, velük szembefordulva megáll az integető, éneklő menet.

4. FIÚ: *(a tömegből)* Gyertek le, lányok! Gyertek! Gyertek velünk!

MESÉLŐ: Igen, így kiáltoztak, ahogy felpillantva házunk erkélyére, meglátták anyámat, aki ott állt két társbérőnk, Éva és Erzsi néni társaságában.

A Mesélő mondatai alatt a három lány egy piros, egy fehér és egy zöld inget fog a kezébe, s trikolorként feszítik ki a menet felé. A tömeg észreveszi a zászlóformát.

Németh Ervin: Októberi lázrózsák (Szerkesztett játék október 23-a tiszteletére)

TÖMEG: *(énekel)* Isten, áldd meg a magyart,
Jó kedvvel, bőséggel,
Nyújts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel...

4. FIÚ: *(a tömegből)* Gyertek le, lányok! Gyertek velünk!

*A tömeg nagy lendülettel kezd körben járni az emelvény körül. Dobütés. (Egy-egy dobütésre az éppen soron következő szereplő kerül az emelvény tetejére, a kép kitartódik addig, amíg a szereplő nagy lendülettel végigmondja a szövegét.)
A 2. Fiú áll az emelvényen. Kitartott kép.*

2. FIÚ: *(az emelvényen)* Kalauzlányok és fekete egyenruhás ipari tanulók sodródtak a tömegben...

Rövid menetelés. Dobütés. Az 1. Lány áll az emelvényen. Kitartott kép.

1. LÁNY: *(az emelvényen)* Utcaseprők és görbült öregasszonyok...

Rövid menetelés. Dobütés. A 3. Fiú áll az emelvényen. Kitartott kép.

3. FIÚ: *(az emelvényen)* Egy-egy szabadságos kiskatona...

Rövid menetelés. Dobütés. A 2. Lány áll az emelvényen. Kitartott kép.

2. LÁNY: *(az emelvényen)* Csecsemőjét szorongató cigánylány...

Rövid menetelés. Dobütés. A 4. Fiú áll az emelvényen. Kitartott kép.

4. FIÚ: *(a tömegből)* Diákok és bakancsos munkások összekeveredve, vállukon lyukas zászlókkal, melyek világítottak a szürke utca háttéré előtt...

Németh Ervin: Októberi lázrózsák (Szerkesztett játék október 23-a tiszteletére)

*Rövid menetelés. Dobütés. Az 5. és 6. Fiú egyszerre lép az emelvényre.
Kitartott kép.*

5. FIÚ: *(a tömegből)* A tömegbe ékelődve lépésben haladt a tizenötös busz...

6. FIÚ: Olykor tétován mozdult egy-egy métert, mintha az embersűrűhöz tartozna.

A menet nem mozdul tovább, a Mesélő őket nézi

MESÉLŐ: A kiáltozás, mely betöltötte a Belváros szűk utcáit, némiképp elnyomta a távoli kelepelés hangját. Kelepelés?! Talán pontosabb lenne így nevezni: veszett ugatás.

Megszólal a zene (2. track – Xenakis: Peaux (8:50–10:40)

A rettenet képei. Golyók elől menedéket kereső emberek. (A zene alatt kiabálva hangzanak el az alábbi mondatok.) Dobütés. A kép kimerevítődik

2. FIÚ: Félrenéztem, és mintha fölrobbant volna a Kossuth tér.

Riadt rohangálás. Dobütés. A kép kimerevítődik

3. FIÚ: Gépfegyversorozat söpört végig a kövezeten.

Riadt rohangálás. Dobütés. A kép kimerevítődik

1. LÁNY: Búvóhelynek gondoltam a Rákóczi-szobrot, de ott is halottak feküdtek.

4. FIÚ: Továbbfutottam a meglőtt, elbukó emberek között, azt hihettem, megvéd a rakpart, de puskákat, fejeket láttam arról.

5. FIÚ: Valami rejtélyes ösztön vezetett a 2-es villamos megállója mögé, az épülő metró sánca oldalába.

Németh Ervin: Októberi lázrózsák (Szerkesztett játék október 23-a tiszteletére)

Riadt rohangálás. Dobütés. A kép kimerevítődik

2. LÁNY: Akkor a Nádor utcából előállt egy tank.

2. FIÚ: A tér közepébe tüzelt, én meg lestem, ahogy rángatózik az ágyú a lövés terheitől, alatta a gépfegyver csöve villogott.

3. FIÚ: Néztem, mint egy háborús filmet, de aztán felém fordult a valóságos vasfedő.

Riadt rohangálás. A kisleány, Dani holtan terül el az emelvényen. Dobütés. A kép kimerevítődik

4. FIÚ: Ágyúgolyó robbant föl előttünk, eltemetett fekete görönggyel, maszadékkal.

5. FIÚ: Nem halhatok meg!

2. FIÚ: Rám gördült szomszédom kalapja, teste megzökkent, alábújtam, takaróztam vele, mintha fedezék lenne.

3. FIÚ: Bal combomban villamos ütés – lenyúlok, csurom vér a kezem.

4. FIÚ: Örvongó félholtak másztak rajtunk...

Az Anya felugrik, s a fekvő testek között eszelősen keresni kezdi a fiát. A zene elhalkul (10:15)

ANYA: *(előreszalad)* Jaj, hol vagy kisfiam, Danikám?!

A zene egyre halkuló dobütései (10:20–10:40). Az Anya lehajtott fejjel áll.

A zene vált – Beethoven: V. szimfónia, 2. tétel (0–3:15)

0–0:20 A „rettenet” képe lassan átalakul lehorgasztott fejű emberek csoportjává

0:20–1:20 Az alábbi vers hangzik el halk zenei aláfestéssel

Németh Ervin: Októberi lázrózsák (Szerkesztett játék október 23-a tiszteletére)

1. LÁNY: Menj el a térre, ahol fekszenek –
mondták, csak menj oda, ha nem hiszed.
Elindultunk, és néztük, hogy dörög
egy helikopter a város fölött.

2. FIÚ: Kocsikon fegyver, katonák
vonultak a Szabadság hídon át.
A rádióban szólt a gyászzene.
Szél fúj, a város vad lélegzete.

ANYA: Esőben csillogtak a háztetők,
Amikor megálltunk a tér előtt.
Sötétedett már, nem láttuk a vért,
csak a gyertyák lobogtak a holtakért
S nem tudtuk, hogy ki ölt, s ki holt.
Hullt az eső – halottak napja volt.

1:20–1:45 Az előbbi zene felerősödik. Az Anya észreveszi a halott Danit. Az emelvény felé indul, leül, ölébe veszi a halott fiútestet: „piéta-kép”

1:45–2:15 Az elhalkuló zene alatt az alábbi szöveg hangzik el:

1. LÁNY: Aznap Dani nem ért rá. Sürgős, halaszthatatlan játszanivalója volt. Három társával megfúrta egy hernyótalpú olajtartályát, aztán becsületszóra csak egy órára elment körülnézni. Még visszaintett tömpe kis hüvelykujjával az anyjának az ablakba, hogy egy óra múlva visszajövök.

2. LÁNY: Mikor egy golyószóró leterítette, még meg tudta mondani nevét, címét, telefonszámát. Még fél napig élt. Azt üzente, bocsánatot kér aputól, anyutól, amiért ellógott. Sípcsontja kifordulva, tüdejét, máját golyó járta át. Csodálkozva kérdezte, nem vakul-e meg, mert nem lát.

3. LÁNY: Aztán énekelt. Hangja már töredezett volt. Talán azt énekelte, amit két napon át zengett az utca? A szavakat már nem lehetett megérteni. Utoljára azt kérte,

Németh Ervin: Októberi lázrózsák (Szerkesztett játék október 23-a tiszteletére)

fordítsák a másik oldalára, mert emerről nem jön belőle hang. Aztán még annyit mondott: ugye, én ezt csak álmodom, néni kérem?

Füttyszó – elárvult, magányos. Lehorgasztott fejű emberek széttartó, lassú mozgása. A füttyszó végén kitartott kép

MESÉLŐ: Hogy ki maradt életben közületek, ki nem, derék fiúk és füttyös kalauzlányok, kiskatonák, labdát szorongató kamaszok és riadt szemű cigánylányok, azt nem tudom. Évtizedeken át említeni sem volt szabad titeket. Ott meneteltetek a szűk utcán át a kelepelő halál felé.

Keserű, elárvult füttyszó. Alatta a tömeg egyenként vagy kisebb csoportokban lassan elmozdul hátrafelé. Kezek a zsebben, fej lehajtva. Szétszóródnak a játéktérben, némán állnak. Csak a „piéta” marad erősen megvilágítva.

1. VERSMONDÓ: Arccal a földnek, ahogy éltem,
Élek, élő a föld alatt,
Fekete kátránypapír-éjben,
Hol nem megy le, s nem kel fel a nap.

Mert ragyog örökkön-örökké
Földdel teli szívem helyén;
A napvilág halhatatlan rögökké
Fényesedett ember-remény.

2. VERSMONDÓ: Fejjel lefele nő meg, égnek
A fűbe lombozik a fa,
És földben száll a földnek, égnek
Minden csillaga, madara.

A föld alatt fordul az égbolt,
Változik nappal, éjszaka.

A fönti ég csak sötétség volt,
Vagy a napvilág látszata.

MIND: Kátránypapír-fekete éjben,
Hol nem ment le, s nem kel fel a nap,
Arccal a földnek, ahogy éltem,
Élek, élő a föld alatt.

Árva, elhalkuló füttyszó, majd néhány pillanatnyi csönd és mozdulatlanság.

Megszólal a zene (3. track – Ghymes: Vágyalku, 0 – 1:40)

A tekintetek lassan felemelkednek.

Jobbról betáncol a kezdőkép keringőző párja. Az emberek őket nézik reménnyel teli tekintettel.

A pár néhány fordulat után egymás kezét fogva megáll. Szerelmesen nézik egymást. Éles fény világítja meg őket és a „piétát”. Lassú sötét, amelyben még felizzik a két megvilágított pont. A zene lassan elúszik.

– Vége –

A műsorban felhasznált szövegek forrásai

- SZEPESI Attila: *A menetoszlop*. In: *Kincskereső*, 1993. október, 22-23.
- ÁGH István: *Véres avar*. In: *Kincskereső*, 1993. október, 24-25.
- TAMÁSI Lajos: *Halottak napja* (vers)
- „*Ugye, én ezt csak álmodom, néni kérem?...*” (Részlet IGNÁCZ Rózsa *Igazat játszottak* c. írásából) In: *Kincskereső*, 1993. október, 21.
- BELLA István: *Arccal a földnek* (vers)
- Az ajánlott zenék közül *Xenakis Peaux* c. műve megtalálható az *Amadinda* ütőegyüttes *Amadinda Live* c., QUI 903081 jelzetű CD-jén.
- A *Héjavarázs I.* és a *Vágyalku* című számok a *Ghymes* együttes *Héjavarázs* c. CD-jén találhatóak.

Németh Ervin: Néhány gondolat az Októberi lázrózsák elő- és utóéletéről

A játék a pápai Szeleburdiák Színpad berkeiben készült iskolai műsorként, valamikor 2003-ban. Aztán városi ünnepi műsorrá lépett elő egy évvel később, majd 2006-ban újra elővette a csoport, hogy bemutassa a Diákszavak '56-ról elnevezésű találkozón.

A játék előkészületei s maguk az előadások is rendkívül nagy érzelmi erőket szabadítottak fel a játszóknak – s a visszajelzések alapján a nézőkben is. A városi előadás után idős néni jött oda a szereplőkhöz, s könnyek közt csak annyit mondott: „Köszönöm, gyerekek.” A szereplők a három előadásban természetesen változtak, de a csapat magja ugyanaz maradt. Danika szerepét folyton kinőtték a fiúk – mindhárom előadásban más gyerek játszotta. Megmaradt viszont az anya szerepében Mándly Mónika, aki a három előadás során három „gyermekét” siratta el. Szó szerint. Egy anekdota: az utolsó előadásunk után mesélte el „Dani”, hogy amikor holtan feküdt a „piéta”-jelenetben Móni ölében, egyszer csak azt vette észre, hogy vízcseppek esnek az arcára – Móni, az anya szerepében valódi könnyeket sírt.

Bármennyiszer vettük elő a darabot, mindig üdvivalgás fogadta a csoporton belül a döntést. A játszóim úgy érezhették, ez valamiért jó. Akarták újra játszani, akartak újra nekimenni a feladatnak. Merthogy a darab színpadra tétele mindig előről kezdődött: új és új ötletek születtek, egyre mélyebben mentünk a darabban megmutatott helyzetek mögé. És újra megszületett a „történet”.

Igen, történet, bár a szöveggönyv alapján úgy tűnik, szerkesztett játékkal van dolgunk. Egy menetoszlop, egy lelkes felvonulásnak induló tüntetés tragédiába torkolló eseményeit idézi fel a játék az akkor 14 éves, ma már felnőtt író visszaemlékezésében – pillanatfelvételek, apró mozgóképek sorozatával. Mintha a meglett ember bolyongana az emlékei között. S a külső – az emlékezés fénytörésében megmutatott – eseménysor egy másik, szaggatottan kibomló történetet is magában rejt: a kisfiú, Dani elvesztésének tragikus mozzanatát. Ám még ennek a kettős történetnek is van egy külső burka: egy zenei motívumokra kibomló, erősen stilizált mozgásjáték, amelyet a játék végén a zenei montázsba simuló versszöveg erősít föl. A szétszakíthatatlan, tiszta fényben megmutatott táncoló pár jelenetsoráról beszélünk.

Az első verzióban még csak a riadt futkosás, a megbillent léthelyzetet megérezkítő mozgássor volt meg – felvillantva néhány képpel az együttműködő

Németh Ervin: Októberi lázrózsák (Szerkesztett játék október 23-a tiszteletére)

emberi közösség acsarkodó, vezérszellemű hordává züllését. A második variációban jelent meg a táncoló pár kiemelt képe, s kapott maga köré egy korjellemző atmoszférikus közeget, a „kultúrházban” bálozó tömeg felidézésével. Ebből az állapotból mozdulnak ki a táncoló párok egyre acsarkodóbban a falka-állapot képeibe. Majd megjelenik a „Vezér”, aki a táncoló pár alakjában ki is jelöli az „ellenséget”. A harmadik változatban ezt a képet gondoltuk tovább. Éles zenei váltás jelzi a történelmi fordulatot – a börtönajtók kinyílását. Szétszakított párok, csoportok, barátok, ismerősök várják reménykedve, hogy felbukkanjon a várva várt másik: a báty, a haver, a férj (még akkor is, ha a nő egy másik férfival érkezik a férjét várni). És itt kapja vissza Dani is az anyját – éppen a későbbi dramaturgiai tetőpont miatt kap az ő jelenetük kiemelt szerepet a sorban: a találkozásorozat záró mozzanataként, a zenei motívum által is aláhúzva. (Megjegyzem: ha lehetőség adódik a színpadi fény használatára, akkor a hatás tovább erősíthető a táncoló pár fénypontos kiemelésével, illetve a játék végén a „piéta”-kép és a táncoló pár alakjának külön-külön, de egyidejű, lehatárolt megvilágításával. Ha úgy tetszik, „ívet hűz” a két kép között: a pusztulásból kivirágzó, az áldozat értelmét megragadva közösen vállalt új élet felé.)

E mögött a mozgásjáték mögött egy, a korról szóló, történelmi ismereteket felidéző kis beszélgetés és rengeteg improvizáció, drámajáték húzódik meg, amellyel megteremtettük a felmutatott figurák életét néhány fontos mozzanatában. Megkerestük az elszakítás pillanatát, visszamentünk állóképek, apró jelenetek felidézésével a párok korábbi életébe – vagyis drámamunka segítségével töltöttük meg élettel a klisének látszó alakokat.

Ha valami élményszerűvé, háromszori születés után is izgalmassá tudta varázsolni a játékot, akkor annak a nyitja valahol itt keresendő: a megértés és a megélés élményét együtt adó drámamunkában. Így még a kötelezően letudandó ünnepi műsor elkészítése is örömnep mind a játszóknak, mind a nézőknek.